

S A J O

Samernas rättigheter omstridda även i Finland

Text: Izabella Rosengren
Foto: Moa Dahlin

Samerna i Sverige och Finland har mer gemensamt än sitt ursprung. Precis som i Sverige fortsätter de finländska samerna att få sina rättigheter kränkta, vilket har lett till att både deras språk och traditioner är på väg att falla i glömska. Frågan är om senaste tidens samiska boom kan ge dem upprättelse?

Stora tunga snöflingor faller från den gråa himlen och lägger sig som en dämpande filt på den öde vägen till Enare kyrkby i finländska Lappland. I vägrenen tornar mörka granar upp sig och ensamhetskänslan bryts endast av att en ren då och då bestämmer sig för att ställa sig mitt i vägen. I övrigt är det tyst som i graven.

Att befinna sig i den finländska delen av Sápmi, det vill säga det samiska område som sträcker sig över de norra delarna av Norge, Sverige, Finland och Ryssland, är både annorlunda och vemodigt. Annorlunda för att här finns fler renar än människor, vilket gör området synnerligen glesbefolkat, och

vemodigt på grund av den diskriminering som samerna har utsatts för genom tiderna.

Sparkades ut från förhandling

Antalet finländska samer uppgår i dag till drygt 10 000. Precis som i Sverige pågår en ständig konflikt mellan dem och staten vad gäller rätten till det land och de floder som samerna ser som sina.

En av de senaste konflikterna rör en ny lag som vill begränsa laxfisket i Tana älv på gränsen mellan Norge och Finland. Enligt

Tiina Sanila-Aikio är ordförande i finländska Sametinget i Enare och menar att myndigheterna försöker begränsa samernas rättigheter att utöva sin kultur.

Tiina Sanila-Aikio är övertygad om att de drabbade samerna kommer att kämpa för rätten att fiska som de alltid har gjort.

Om samerna:

Samerna är enligt ILO 169 Europas enda urfolk.

Vem är same?

Sametingslagen definierar en same som en person som anser sig vara same och har eller har haft samiska som förstaspråk. Det går även bra om föräldrarna, mor- eller farföräldrarna talar språket eller om man har en förälder som är upptagen i den samiska röstlängden.

Samiska språk

Drygt 40-45 procent av alla samer beräknas tala någon form av samiska. Det finns nio samiska språkvarieteter vilka är indelade i tre huvudsakliga språk.

Tiina Sanila-Aikio, ordförande i finländska Sametinget i Enare, handlar det om en minskning på 30 procent, vilket skulle slå hårt mot de samer som länge har försörjt sig på laxfiska.

Arbetet med den nya lagen leddes av den norska och finska regeringen tillsammans med lokala fiskeorganisationer och representanter från sameparlamentet. Men när det var dags för förhandling sparkades samerna ut och avtalet undertecknades innan förhandlingarna ens hade påbörjats, säger hon.

Sameparlamentet överklagade beslutet och fick rätt av justitiekanslern. Det var dock för sent eftersom lagen redan hade hunnit godkännas av det finländska parlamentet.

Tillvägagångssättet är inte det enda som har upprört Sametinget. Det har även ifrågasatts om det verkligen handlar om att rädda laxen när de finländska stugägarna fått sina fiskerät-

tigheter utökade samtidigt som samerna fått sina indragna. Vidare har regeringen infört en ny typ av kvoter för turistfisketillstånd i älven.

Tidigare har samerna även haft rätt att fiska i älven oavsett var de bor, men enligt den nya lagen förlorar du nu dina rättigheter om du flyttar från någon av de kommuner som gränsar till älven. Finländarna gör som de vill, säger Tiina Sanila-Aikio som menar att detta fall är ett bra exempel på hur myndigheterna försöker begränsa samernas rättigheter utöver sin kultur.

Till turisternas fördel

Även om det är för sent att riva upp lagen så är Tiina Sanila-Aikio övertygad om att många samer med fiskerättigheter kommer att överklaga.

Vad jag har hört kommer de inte att ändra sina liv. De kommer att fort-

sätta att fiska som de alltid har gjort, vilket innebär att de inte kommer att följa lagen. Det kommer att bli många domstolsprocesser och en fajt som kan fortsätta i flera år.

Aslak Palto, renherde och journalist på Yle Säämi i Enare, är av samma åsikt som Tiina Sanila-Aikio. Han blev nyligen klar med sin magistertextamen i journalistik med inriktning på ursprungsfolk där han bland annat gick igenom intervjuer från 1980- och 90-talet och kan konstatera följande:

Varje gång en ny lag kommer blir det lite sämre för lokalbefolkningen, men bättre för turisterna. Det är kamp efter kamp efter kamp och det kommer hela tiden nya lagar som sameetinget får tacka.

Förutom fisket berättar han att staten under 1960- och 1970-talet högg ner mycket skog i området för att betala av sin krigsskuld till Ryssland efter andra världskriget. Avverkning-

De samiska språken

Östsamiska

Skolt- och enaresamiska tillhör den östsamiska språkgrenen där även akkala-, kildin- och tersamiska ingår. Skoltsamiska talas nästan uteslutande i området kring Sevetijärvi i Finland samt i Ryssland som skoltsamerna härstammar från. Enaresamiska talas i trakterna kring Enare träsk i Enare kommun. Akkala-, kildin- och tersamiska talas på Kolahalvön. Akkalasamiska anses av Unesco vara utdött.

Centralsamiska

Centralsamiska kan delas in i ett nordsamiskt och ett lulesamiskt område och talas av 20 000 respektive 2 000 talare. Till nordsamiska räknas sjösamiska, som talas i kustområdet i Norge, finmarkssamiska, som talas i Finnmarken i Norge samt tornesamiska som talas norr om Jellevärri/Gällivare. Lulesamiska talas i Jäkkmähkke/Jokkmokk i Sverige och i Divtasvuodna/Tysfjord i Norge. Till de centralsamiska språken hör även arjeplogssamiska som talas i arjeplogsområdet.

Sydsamiska

Till de sydsamiska språken hör ume-samiska, som talas i Västerbotten, och den egentliga sydsamiskan som talas i södra Västerbotten och Jämtland.

”Vi vill veta vad de kommer att erbjuda för service i sameområdet och hur de samiska språken ska tas i beaktande.”

en stoppades dock av Greenpeace år 2007. Problemet, enligt Aslak Palto, är dock att det bara stoppades i 20 år, vilket han anser är en för kort tid för att etablera ett hållbart skogsbruk.

Renarna åter lavar som växer i de gamla skogarna, men de gamla skogarna finns inte kvar längre. Eftersom Finland inte har skrivit under ILOs konvention 169 kunde vi inte tillämpa de samiska rättigheterna. Det är statligt land även om det ägs av samer.

Nej till ratificering

Konventionen som Aslak Palto syftar på är Konventionen om ursprungsfolk och stamfolk, även känd som ILO 169. Den slår fast ursprungsfolkens mänskliga rättigheter och deras rätt till inflytande över utvecklingen inom deras traditionella landområden. Konventionen rör även tvåspråkig utbildning, sedvanerätt, landrättigheter, egen-

domsrätt och rätt att rådfrågas och att delta i beslutsprocesser innan staten ger företag eller andra aktörer tillstånd att komma in i deras traditionella territorier.

Norge och Danmark antog konventionen 1990 respektive 1996, men trots kritik från både FN och Europarådet har varken Sverige eller Finland följt i deras fotspår.

Man har försökt att få in ILO 169 flera gånger, men inte lyckats. Frågan var uppe i parlamentet 2015, men det gick inte ens så långt att man röstade om det. Nu dröjer det tills nästa regeringsperiod innan frågan blir aktuell igen, säger Aslak Palto.

I Finland hänvisas till att grundlagsutskottet först måste lösa frågan om vem som får kallas same.

Enligt den nuvarande definitionen kan personer från majoritetsbefolkningen skriva in sig i Sametingets röstlängd, vilket många gör eftersom

de tror att samerna kommer att ta deras land om ILO 169 går igenom. Därför vill många vara samer, men de är inte intresserade av vår kultur eller vad som sker i andra länder, de är bara intresserade av marken.

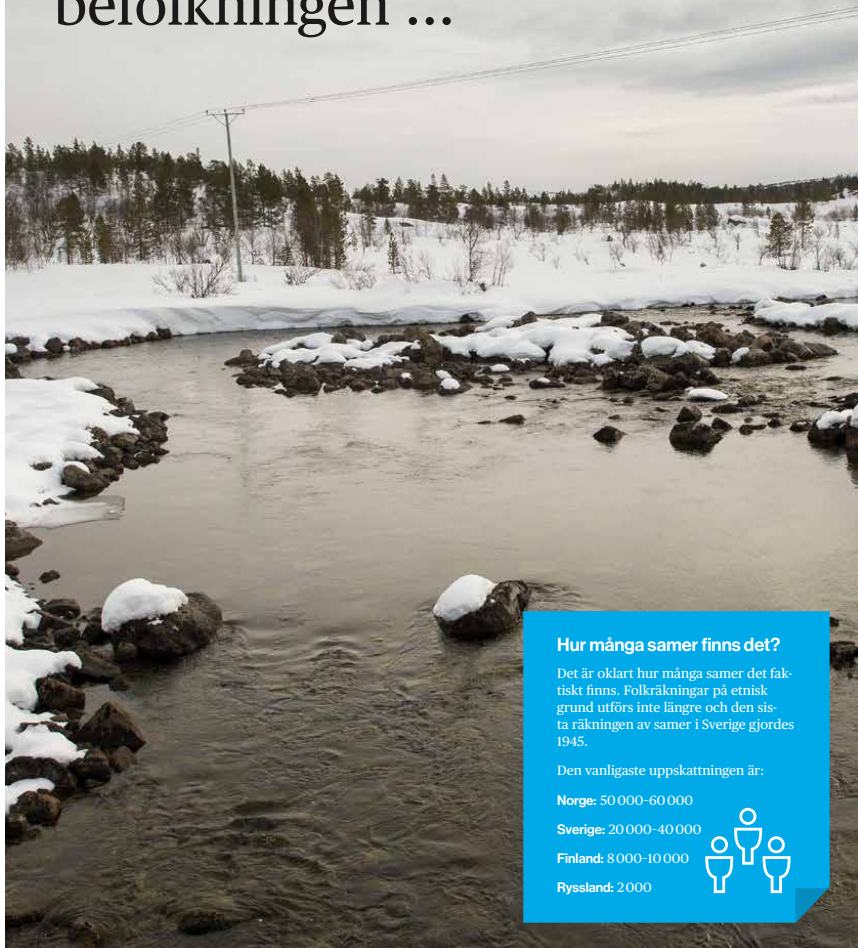
Både Aslak Palto och Tiina Sanila-Aikio nämner Norge som samernas paradiset, dels för att landet har ratificerat ILO 169, dels eftersom det finns samiska lokalregeringar och samiska rådgivare i regeringen.

Den norska staten har mycket mera pengar. När det finska parlamentet ska prata om samiska grejer finns ingen representant från samerna med och varje år får Sametinget mindre pengar från staten, säger Aslak Palto.

Brist på samisktalande

Förutom frågan om rätten till land och vem som får kallas same pågår försök att ta tillbaka och bevara de

”Varje gång en ny lag kommer blir det lite sämre för lokalbefolkningen ...”

Hur många samer finns det?

Det är oklart hur många samer det faktiskt finns. Folkräkningar på etnisk grund utförs inte längre och den sista räkningen av samer i Sverige gjordes 1945.

Den vanligaste uppskattningen är:

Norge: 50 000-60 000

Sverige: 20 000-40 000

Finland: 8 000-10 000

Ryssland: 2 000

Aslak Palto är renherde och journalist på Yle Sääpmi i Enare.

samiska språk som finns kvar efter språkreningen på 1900-talet. Det finns sammanlagt nio samiska språk, varav nord-, skolt- och enaresamiska talas i Finland. Av dessa klassas skolt- och enaresamiska, som har 300 respektive 350 talare, som hotade enligt Unesco. Enaresamiska talas nästan bara i Enare och är för övrigt det enda av de östsamiska språken som bara talas inom landets gränser. Nord- och skoltsamiska talas även i Norge respektive Ryssland.

Att bevara och främja de olika språkens utveckling är något som Tiina Sanila-Aikio ägnar mycket tid åt. En aktuell fråga är samernas och samiskans inflytande i Finlands nya social- och hälsovårdsreform som bland annat innebär att ett nytt ämbetsverk ska ta över kommunernas ansvar för social- och hälsovårdstjänster.

– Vi undersöker just nu hur denna service kommer att se ut för oss samer. Vi vill veta vad de kommer att erbjuda för service i sameområdet och hur de samiska språken ska tas i beaktande.

Hon nämner bland annat hemtjänsten i Sevettjärvi som saknar skoltksamisktalande personal trots att

nästan alla i byn är skoltsamer och sjukhuset i Ivalo som helt saknar personal som talar samiska. Om de inte får ta del av pengarna finns det enligt Tiina Sanila-Aikio en risk att de inte anställer någon heller.

– Vi har den bästa kunskapen om vad som behövs och hur vår situation kan förbättras, men det känns som att ingen lyssnar. Även om vi har möjlighet att föra fram våra förslag får vi aldrig något gehör.

Hon skakar frustrerat på huvudet och fortsätter:

– Det ska bli intressant att se hur länen kommer att fördela pengarna. Det kan bli svårt för samerna, ja, till och med finnarna i området, att få några pengar alls, så därför måste vi vara involverade från början.

En samisk boom

Samtidigt som samerna upplever en aldrig sinande ström av problem har intresset för samer och allt som är samiskt ökat. Intresset märks främst inom populärkulturen med artister som Sofia Jannok, Maxida Märak och Jon Henric Fjällgren, den svensk-franska tv-serien *Midnattsol*, Augustuspristvinnaren Ann-Helén

Laestadius och den unisont hyllade filmen *Sameblod* av Amanda Kernell. Dessutom hade Göteborgs filmfestival, som gick av stapeln i februari, fokus på samisk film.

Enligt Jenny Wik Karlsson, verksamhetschef för Samernas riksförbund, har den ökade uppmärksamheten ännu inte inneburit att samerna har fått några ytterligare rättigheter erkända eller utökade. Hon är dock hoppfull inför framtiden.

Samernas synlighet har gjort att kunskapen om vilka vi är har ökat och på sikt kan denna synlighet ge oss större möjligheter att påverka våra frågor. Vi har inte sett någon direkt ändring i synen på våra rättigheter hos politiker, däremot ser vi en förändring genom att vi får rätt i fler domstolar.

Trots att hon i regel är positiv till uppmärksamheten finns det en risk att den kan komma att få negativa konsekvenser.

– Det finns en överhängande risk att de saker som syns bidrar till att upprätthålla en bild av samer som exotiska, säger hon.

Text: Izabella Rosengren
Foto: Moa Dahlin

Milstolpar i nutid:

- 1972 bildades samesametingen i Finland (men det kallades inte samesameting förrän 1996).
- 1977 uttalade Sveriges riksdag att samerna är ett urfolk i Sverige.
- 1989 etablerades samesametingen i Norge.
- 1993 invigdes samesametingen i Sverige.
- 2000 infördes en minoritetspråklag för Sveriges fem nationella minoriteter, varav samerna är en.
- 2011 blir samerna erkända som ett folk i Sveriges grundlag.

Fredag 19 maj 2017 - nr 40
Lösnummer 30 kr

För dig som vill förändra världen #165
tidningensyve.se

Syve

”Nästa vecka kongressar partiet som hellre utplånar sig självt än blir den gröna röst som Sverige och världen så väl behöver.”

Lennart Fernström
Glöd – Ledare

Fortsatt kamp för rättigheter trots samisk boom • Zoom 12–17

Motstånd i norr

GLÖD Per Gahrton på Under ytan: Kärnkraftens Sverige • Hannah Lemoine: Tala om prekariatet
RADAR Miljardstämning mot Greenpeace • Klimatförändringarna i Bonn • Tre asylboenden brann
ENERGI Recension: ”Den stora statens återkomst” • En syl i vädret: Vem är brukare? • Pyssel